

- 2 Pokúste sa odpovedať na otázku, či možno hovoriť o cenzúre, keď súkromný vydavateľ odmietne autorovi publikovať určitú knihu.
- 3 Vedeli by ste povedať, prečo nie sú povolené petície, ktoré by vyzývali na porušovanie základných práv a slobôd alebo sa domáhali určitého súdneho rozhodnutia?
- 4 Skúste porovnať obsah základných práv a slobôd zaručených Ústavou Slovenskej republiky s vašou osobnou skúsenosťou, ako sú rešpektované orgánmi verejnej moci a vašim okolím (rodina, škola, priatelia a pod.).
- 5 Čo nám chýba a čo je prípadne nadbytočné v obsahu druhej hlavy Ústavy SR?

NÁMETY NA PRAKTICKÚ ČINNOSŤ

Predstavte si, že váš kolektív sa nachádza na území, kde zatiaľ neplatia nijaké právne predpisy. Popíšte situácie, kedy by ste sa mohli správať absolútne slobodne a kedy by vašu slobodu obmedzovala sloboda ostatných.

Ján Hrubala

OSOBITNÁ OCHRANA VYČLENENÝCH SKUPÍN V MEDZINÁRODNÝCH DOKUMENTOCH, V ÚSTAVE A PRÁVNOM PORIADKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Azda najpamätnejšou a zároveň najstručnejšou definíciou demokracie je výrok jedného z najznámejších amerických prezidentov Abraháma Lincoln. V roku 1863 v jednej zo svojich rečí uviedol, že demokracia je "vláda ľudu, prostredníctvom ľudu a pre ľud". Až trikrát sa tu spomína ľud. Na prvý pohľad ide o vcelku jasný pojem, avšak ak chceme pochopiť demokraciu ako princíp, musíme si ujasniť, čo je to "vláda" a čo "ľud". Ak nechápeme vládu v zmysle ovládania niekoho a vynecháme aj význam vláda ako orgán štátnej moci, zistíme, že vláda je v podstate určitý inštitucionálny systém vzťahov. Pojem ľud má podľa talianskeho politológa Giovanniho Sartorija teoreticky viaceré významy:

- ľud v doslovnom význame (každý človek),
- ľud znamená nejakú neurčenú veľkú časť, veľmi mnoho ľudí,
- ľud vo význame nižšej triedy,
- ľud ako nedeliteľné spoločenstvo, ako organický celok,

- ľud vo význame väčšej časti vyjadrenej princípom absolútnej väčšiny,
- ľud vo význame väčšej časti vyjadrenej princípom obmedzenej väčšiny.

Detailnejší pohľad na pojem vláda ľudu nám potom ukáže, že jediným možným princípom demokracie je **princíp obmedzenej väčšiny**. Teda ani ľud nemožno chápať inak ako **obmedzenú väčšinu**.

Pre ľudskú existenciu je charakteristické, že človek dennodenne prichádza do styku s inými ľuďmi, komunikuje s nimi, zastáva rôzne názory. Svojím konaním a názormi sa väčšinou pridáva k iným a vedno s nimi vytvára určitú skupinu. Je samozrejme, že akýmkoľvek spôsobom sa prejavujúci človek môže patriť k rôznym skupinám. Lekárov spája príslušnosť k určitému stavu (tvorila spolu určitú skupinu), ale iste majú napríklad rôzne politické názory, záľuby, ktoré jednotlivých lekárov vedú k tomu, aby sa spájali s ďalšími skupinami.

Takýmto spôsobom sa v spoločnosti vyčleňujú určité skupiny, ktoré potom vo vzťahu k ostatným budú vo väčšine alebo v menšine. Ak problém zúžime len na vládnutie v spoločnosti, chápeme, že je spravodlivé, aby vládla väčšina. Každá takáto väčšina však musí byť obmedzovaná nielen právnym poriadkom, ale aj menšinou – v tomto prípade politickým názorom menšiny. O demokracii v štáte môžeme hovoriť len vtedy, keď názorová menšina môže legálnym spôsobom kedykoľvek vystriedať dovtedajšiu vládu názorovej väčšiny.

Jednotlivé skupiny sa však vyčleňujú nielen podľa názorov vytváraných určitým spoločenským procesom. Ľudia sa vyčleňujú napríklad i na základe príslušnosti k národu, náboženstvu, kultúre a pod. Takéto vyčleňovanie zväčša nezávisí od ich vôle, i keď, samozrejme, nikto nespochybňuje slobodnú voľbu náboženstva či národnosti. V porovnaní s predtým spomenutými skupinami tu však oveľa väčšiu úlohu zohrávajú objektívne a človekom nemeniteľné danosti. Napríklad, ak sa niekto narodí v Nemecku rodičom nemeckej národnosti, ťažko o ňom predpokladať, že sa bude cítiť príslušníkom iného ako nemeckého národa.

Posledným kritériom vyčleňovania sa jednotlivých skupín sú faktory človekom absolútne neovplyvniteľné. Je to napr. pohlavie, farba pokožky, vek atď. Možno sem šťastí zaradiť i sexuálnu orientáciu človeka, ktorú však môže ovplyvniť i prostredie, v ktorom sa konkrétny jednotlivec pohybuje. Zhrnúc doteraz uvedené, môžeme konštatovať, že ľudia sa vyčleňujú do rôznych skupín na základe troch skutočností:

- skutočností podmienených predovšetkým názormi utvorenými psychickým procesom (členovia a sympatizanti rôznych politických strán, osoby vykonávajúce určité povolanie, odborári, zamestnávateľia a pod.),
- skutočností podmienených predovšetkým objektívnymi, človekom neovplyvniteľnými danosťami (príslušníci rôznych národov, náboženstiev, kultúr a pod.),
- skutočností podmienených výlučne objektívnymi, človekom neovplyvniteľnými danosťami (muži, ženy, deti, dôchodcovia, černoši a pod.).

Treba dodať, že deliaca čiara medzi jednotlivými kritériami nie je nepriepustná a niektoré kritériá vyčleňovania sa u určitých skupín prelínajú.

Trochu zjednodušene povedané, človek väčšinou nemôže za to, či patrí k aritmetickej väčšine alebo menšine. Často je "odsúdený" na trvalé menšinové postavenie (príslušníci národnostných menšín, homosexuáli atď.), pričom takéto postavenie už samo o sebe prináša viacero nevýhod. Preto niet sporu, že väčšina musí byť skutočne obmedzovaná nevyhnutnými právami menšín. Inak v mene vlády väčšiny dôjde k obmedzeniu priestoru pre plnohodnotný život ľudského individua, ktorého sloboda je prostriedkom i cieľom demokracie. Obmedzovanie všeobecne akceptovaných práv menšín vedie k autokracii a totalite.

"Slobodu v krajine možno najistejšie posúdiť podľa rozsahu ochrany, ktorú zaručuje menšinám."

Tento výrok vyslovil lord Acton ešte v minulom storočí. Hoci mu išlo najmä o náboženskú slobodu, celkom jasne sa to vzťahuje i na slobodu a demokraciu vo všeobecnosti. Actonovu myšlienku formulovali v rôznych obmenách aj ďalší významní filozofi a politici.

8.1 Historický vývoj ochrany vyčlenených skupín

Ochrana menšín je úctyhodnou inštitúciou medzinárodného práva. Zvyšovanie tejto ochrany postupovalo súbežne s vývojom moderného štátu. Podnet a dôvod chrániť menšiny priniesli predovšetkým náboženské vojny v Európe, ktoré nasledovali po období reformácie. Ťažisko medzinárodnej ochrany menšín sa postupne presúvalo zo západu na východ a náboženský aspekt ochrany dopĺňovala obava o národnostné menšiny, s ktorých existenciou súdobe doktrína národného štátu nie vždy počítala.

Až 20. storočie urýchlilo vývoj v chápaní ochrany vyčlenených skupín. Prvá svetová vojna priviedla koniec veľkých vlacnárrodných štátov (Rakúsko-Uhorsko, Osmanská ríša). V Európe vznikali nové štáty, pričom na mierových vyjednávaniach vyšlo najavo, že zásada sebaurčenia národov (teda v zásade právo celého národa na štátnu subjektivitu) formulovaná americkým prezidentom Woodrowom Wilsonom nemôže byť plne uplatnená. Sebaurčenie všetkých národov, najmä v multinárodnostnej oblasti strednej a východnej Európy, bolo neuskutočniteľné a navyiac narážalo na strategické a ekonomické záujmy západných mocností. Na mierových rokovaníach v Paríži v rokoch 1919 až 1920 bolo akceptované obmedzenie uplatnenia Wilsonovej zásady. V dôsledku toho v novom, po vojne vzniknutom spoločenstve štátov približne 30 miliónov ľudí nemalo národnosť svojho štátu, a teda patrilo k menšine.

Veľké mocnosti si však väčšinou uvedomovali, že práva národnostných menšín musia byť chránené. Aj preto vznikol tzv. Systém Spoločnosti národov, ktorý obsahoval:

- niekoľko dohôd o menšinách medzi veľkými mocnosťami a novými štátmi - Poľskom, Československom, Rumunskom, Juhosláviou a Gréckom,
- ustanovenia o ochrane menšín v prehláseniach baltických štátov a Albánska predložených pri vstupe do Spoločnosti národov,
- niekoľko dvojstranných zmlúv medzi členskými štátmi Spoločnosti národov o určitých menšinách.

Po druhej svetovej vojne sa ešte posilnila ochrana národnostných, náboženských a etnických menšín a navyše vznikali osobitné právne úpravy pre ďalšie skupiny obyvateľstva, u ktorých nie vždy obstoja pojem menšina (ženy, deti, sociálne odkázané osoby, matky).

Ochrana menšín sa postupne začala chápať ako **ochrana nedominantných skupín. Nedominantné skupiny, ak si majú zachovať svoje základné charakteristické znaky, ktoré ich odlišujú od väčšiny obyvateľstva, vyžadujú, okrem všeobecne platnej rovnosti, rozdielny prístup a osobitnú ochranu, zvláštne práva, ktoré väčšina nepotrebuje.** Takáto definícia ochrany menšín nás vedie k tomu, že za menšiny budeme v ďalšom považovať skupiny, ktoré sa vyznačujú **predovšetkým, prípadne výlučne** človekom neovplyvniteľnými danosťami. Jednoducho povedané, budeme sa zaoberať menšinami, ktoré nemôžu za to, že sú menšinami. Ich ochrana vyžaduje dodržiavať:

- 1 **princíp nediskriminácie,**
- 2 **princíp osobitnej ochrany, zvláštnych práv priznaných príslušníkom menšiny, aby mohli byť zachovaná ich identita ako identita kolektívu.**

Princíp nediskriminácie vychádza z rovnosti všetkých ľudí. Nikto nesmie byť diskriminovaný pre svoje náboženské presvedčenie, farbu pleti, príslušnosť k národnosti. Rasová, náboženská či národnostná neznášanlivosť sú javy, bohužiaľ, síce časté, avšak demokraticky zmyšľajúcimi ľuďmi odsudzované. Prejavý takejto neznášanlivosti nie sú v demokratických štátoch tolerované.

Pre ochranu menšín však princíp nediskriminácie nepostačuje. Často je nutné poskytnúť ich príslušníkom zvláštne práva, ktoré väčšina nepotrebuje. Starým ľuďom sa musí napríklad zaručiť, že od určitého veku môžu ísť na odpočinok s nárokom na finančný dôchodok, osobitné práva sa musia poskytovať deťom, matkám, invalidom. Rovnako je potrebné vytvoriť podmienky na to, aby sa príslušníci národnostných menšín mohli vzdelávať vo svojom jazyku, pestovať si vlastnú kultúru a pod.

Historický vývoj, najmä v poslednom období, potvrdzuje, že tak, ako je nevyhnutné zachovávať princíp nediskriminácie, rovnako je nevyhnutné priznať zvláštne práva menšinám. Ochrana menšín je súčasťou ochrany tých ľudských práv, ktoré sú univerzálne a nescudziteľné. To znamená, že ľudské práva sú medzinárodné normy, ktoré platia vždy a všade a neexistujú len z milosti toho či onoho režimu.

8.2 Ochrana národnostných, etnických, jazykových a náboženských menšín

Národnostné a náboženské menšiny sú dnes chránené celým komplexom medzinárodných i vnútroštátnych predpisov. Veľkú väčšinu medzinárodných dokumentov chrániacich menšiny Slovenská republika prijala a stala sa aj členom medzinárodných organizácií na ochranu ľudských práv. Z činnosti týchto inštitútov, ako aj z obsahu uvedených dokumentov vyplývajú teda záväzky aj pre nás. Boli rešpektované hneď pri zrode Ústavy Slovenskej republiky ako základného zákona nášho štátu a stali sa súčasťou nášho právneho poriadku.

Ochrana práv národnostných menšín zabezpečujú:

- Organizácia spojených národov (OSN),
- Rada Európy (RE),
- Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE),
- Vysoký komisár OBSE pre národnostné menšiny,
- dvojstranné medzištátne dohody,
- ustanovenia vnútroštátneho práva.

- 1 Medzi najdôležitejšie dokumenty OSN, ktoré sa týkajú aj ochrany národnostných menšín, patria **Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach** z roku 1966 a **Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie** z roku 1965. Okrem toho Valné zhromaždenie OSN v roku 1992 prijalo **Prehlásenie o právach osôb, ktoré patria k národnostným alebo etnickým, náboženským či jazykovým menšinám.**

Prvé dva dokumenty vychádzajú len z princípu nediskriminácie a nepriznávajú členom národnostných či iných menšín nijaké zvláštne práva. Zakazujú akúkoľvek rasovú, národnostnú, etnickú, jazykovú či náboženskú diskrimináciu, apartheid a segregáciu. To znamená, že štáty, ktoré tieto dokumenty podpísali, nemôžu napr. rozdeľovať školské, zdravotnícke a iné zariadenia na rasovom princípe, násilne vyčleňovať obytné štvrte pre príslušníkov určitej menšiny a pod. Článok 27 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach napr. hovorí, že "v štátoch, kde existujú národnostné, náboženské alebo jazykové menšiny, nebude sa ich

Návšteva hlavy Ruskej pravoslávnej cirkvi patriarchu Moskovského a celého Ruska Alexija II. na Slovensku, Bratislava 19.5.1996.

príslušníkom upierať právo, aby spolu s ostatnými príslušníkmi menšiny užívali svoju vlastnú kultúru, vyznávali a prejavovali svoje vlastné náboženstvo alebo používali svoj vlastný jazyk".

Prehlásenie z roku 1992 o právach osôb, ktoré patria k národnostným, etnickým, náboženským alebo jazykovým menšinám, ide ďalej ako prvé dva spomenuté dokumenty. Výslovne totiž zakotvuje povinnosť štátu prijímať zvláštne opatrenia na prežitie menšín. Na rozdiel od dohovorov je to však dokument, plnenie ktorého nie je právne vymáhateľné.

- 2 Najdôležitejšími dokumentmi Rady Európy týkajúcimi sa našej problematiky sú **Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd** (ďalej Dohovor) z roku 1950 (článok 14), **Európska charta pre regionálne alebo menšinové jazyky** z roku 1992 a **Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín** pripravený na ratifikačný proces v roku 1994. Dohovor z roku 1950, nad zachovávaním ktorého bedlia Výbor ministrov RE, Európska komisia pre ľudské práva a Európsky súd pre ľudské práva (všetky tri inštitúcie sídli vo francúzskom Štrasburgu), je akýmsi "desatoro" ľudských práv v Európe. Čo sa týka menšín, taktiež vychádza iba z princípu nediskriminácie. V článku 14 sa hovorí, že používanie práv a slobôd priznaných v Dohovore sa musí zabezpečiť bez diskriminácie z akéhokoľvek dôvodu, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie.

Ďalšie dva spomenuté dokumenty Rady Európy už priznávajú menšinám aj zvláštne práva. Podľa Rámcového dohovoru o ochrane

národnostných menšín medzi takéto práva patrí napr. právo na vzdelanie v materinskom jazyku, právo na užívanie mien a priezvisk v materinskom jazyku, ako i právo na označenie miest, obcí a rôznych úradov v jazyku menšín.

- 3 Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) začala rozvíjať svoje mechanizmy na prospech ľudských práv už od prvých schôdzok tejto organizácie v Helsinkách v rokoch 1973 až 1975 (s pôvodným názvom Konferencia pre bezpečnosť a spoluprácu KBSE). Ide o systém dokumentov a prehlásení, ktoré sice nie sú pre štáty právne záväzné, avšak ich obrovská politická sila predstavuje jednu z najvýznamnejších garancií ochrany ľudských práv. Menšinovou problematikou sa zaoberali schôdzky vo Viedni v rokoch 1986 a 1989. Bôla tu potvrdená zásada nediskriminácie a navyiac uznaná povinnosť štátov – účastníkov KBSE "ochraňovať a vytvárať podmienky pre podporu etnickej, kultúrnej, jazykovej a náboženskej identity národnostných menšín na svojom území". KBSE sa takto stala prvým medzinárodným inštitútom, ktorý výslovne stanovil povinnosť štátov prijímať špecifické ochranné opatrenia pre menšiny. Túto povinnosť zdôraznila i ďalšia schôdzka v Kodani v roku 1990.

- 4 Vysoký komisár OBSE pre národnostné menšiny a jeho aparát je inštitút, ktorý vznikol na pôde KBSE. Stalo sa tak na schôdzke v Helsinkách v roku 1992. V roku 1993 sa ujal tejto funkcie bývalý minister zahraničných vecí Holandského kráľovstva pán Max van der Stoep.

Vznik tohto inštitútu si vynútil hlavne vzrastajúci počet etnických konfliktov v strednej a východnej Európe (bývalá Juhoslávia, konflikty v niektorých štátoch bývalého Sovietskeho zväzu a pod.). Práve tieto etnické vojny viedli k záveru, že menšinovú problematiku nemožno vyriešiť len ochranou práv menšín. Nekritické zdôrazňovanie práv menšín môže dokonca povzbudzovať menšinu k neprimeraným požiadavkám, čo tiež môže byť zdrojom konfliktu. Štáty KBSE začali hľadať cesty, ako **predchádzať národnostným konfliktom, čo je aj úlohou** Vysokého komisára OBSE pre národnostné menšiny. Mal by sa snažiť monitorovať situáciu a prijímať opatrenia nielen tam, kde národnostné konflikty už sú, ale hlavne tam, kde hrozia.

V praxi to znamená, že vysoký komisár alebo jeho spolupracovníci pravidelne cestujú do potenciálnych ohnísk konfliktov. Tu získavajú informácie a pokúšajú sa sprostredkovať rôzne stretnutia kompetentných ľudí a hľadať riešenie. Ak vysoký komisár dospeje k záveru, že podstatné zníženie napätia je nemožné, môže OBSE podať tzv. "early warning" (včasné varovanie). Na základe takéhoto varovania potom OBSE môže iniciovať rôzne medzinárodné sankcie ekonomickej i vojenskej povahy, vyslanie tzv. mierových jednotiek a pod.)

- 5 Ochrana práv národnostných menšín je zabezpečená aj rôznymi dvojstrannými medzištátnymi dohodami. Sú to väčšinou dohody

o priateľstve a vzájomnej spolupráci medzi dvomi najčastejšie susednými štátmi. Obvyčajne v nich nechýbajú ustanovenia o ochrane národnostných menšín (ak na území jedného štátu žije menšina druhého štátu).

- 6 **Národnostné a iné menšiny chránia aj ustanovenia vnútroštátneho práva.** Vo väčšine demokratických štátov plne vychádzajú zo spomínaných medzinárodných dokumentov. Slovenská republika ich už taktiež skoro všetky ratifikovala, a tým sa stali súčasťou nášho právneho poriadku, ba článok 11 Ústavy SR im dáva prednosť pred našimi zákonmi "ak zabezpečujú väčší rozsah ústavných práv a slobôd". Okrem nich je však ochrana menšín zabezpečovaná i komplexom vnútroštátnych právnych noriem, najmä samotnou Ústavou SR, zákonmi a predpismi týkajúcimi sa národnostného školstva a národnostných kultúrnych ustanovizní, označenia miest a obcí, užívania mien a priezvisk v materinskom jazyku a pod. Národnostnú a rasovú neznášanlivosť postihujú aj naše trestno-právne normy.

Deti z rómskej osady zaujaté fotografistom, Veľká Lomnica 1995.

Ústava Slovenskej republiky ako základný zákon štátu upravuje práva národnostných menšín a etnických skupín v časti Základné práva a slobody – v štvrtom oddiele druhej hlavy. Vychádza ako z princípu nediskriminácie, tak aj z princípu špecifických práv pre príslušníkov národnostných a etnických menšín.

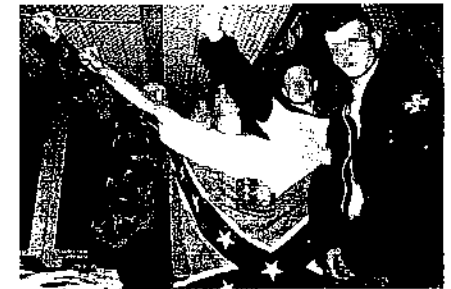
V článkoch 33 a 34 sa konštatuje, že príslušnosť ku ktorejkoľvek národnostnej menšine alebo etnickej skupine nesmie byť nikomu na ujmu. Zároveň sa občanom tvoriacim v SR národnostné menšiny alebo etnické skupiny zaručuje všestranný rozvoj, najmä právo

spoločne s inými príslušníkmi menšiny rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie. Zaručené je i právo na vzdelanie v jazyku menšiny, právo na používanie tohto jazyka v úradnom styku a právo zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín. Výkon týchto práv však nesmie viesť k ohrozeniu zvrchovanosti a územnej celistvosti Slovenskej republiky a k diskriminácii jej ostatného obyvateľstva.

Štát sa teda nesmie usilovať o asimiláciu národnostných menšín, avšak zároveň je oprávnený zasiahnuť zákonom vymedzeným spôsobom, ak by napr. činnosť určitého národnostného združenia smerovala k porušeniu územnej celistvosti SR (napr. ak by takéto združenie vyzývalo, aby sa menšina odtrhla od štátu, nerespektovala zákony našej republiky a pod.).

Zákaz asimilácie národnostných menšín znamená pre štát povinnosť zabezpečovať také prostredie, aby si národnostná menšina či etnická skupina zachovala svoju identitu. Slovenská republika vytvára takéto prostredie i komplexom zákonov, ktoré zaručujú právo na vzdelanie v materinskom jazyku (s výnimkou vzdelania vysokoškolského), právo na označenie miest a obcí, ulíc a úradov v jazyku národnostnej menšiny, ak táto tvorí najmenej 20% obyvateľstva. Zaručená je aj možnosť písať a používať mená a priezviská v jazyku menšiny.

Už bolo spomenuté, že medzinárodné spoločenstvo veľmi dôrazne odmieta národnostnú a rasovú neznášanlivosť, intoleranciu a xenofóbiu. Z tohto dôvodu potom možno primeraným spôsobom obmedziť aj niektoré základné ľudské práva, ako slobodu prejavu, zhromažďovania a pod. Prejav národnostnej či rasovej neznášanlivosti možno i trestnoprávne stíhať a trestať. Naša republika akceptuje tento postoj. Napríklad paragraf 198 nášho Trestného zákona hovorí, že trestom odňatia slobody až na jeden rok alebo peňažným trestom môže súd postihnúť každého, kto verejne hanobí niektorý národ, jeho jazyk, niektorú rasu alebo skupinu obyvateľov republiky pre ich politické presvedčenie, vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania. Podobne je trestné i podnecovanie k národnostnej a rasovej neznášanlivosti a podporovanie hnutí, ktoré preukázateľne smerujú k potlačeniu práv a slobôd občanov (fašizmus, militantné formy komunizmu a pod.). Podľa týchto ustanovení teda možno potrestať napr. účastníkov zhromaždenia skinheadov, ktorí verejne vykrikujú rôzne militantné protirómske, protivietnamské či protimadžarské heslá. Nie je

Zo zakladajúceho zhromaždenia neofašistickej organizácie Národný front, Brno, máj 1993

prípustná ani akákoľvek propagácia fašizmu, verejné vystavovanie jeho symbolov za účelom jeho oslavovania.

K tejto problematike treba ešte uviesť, že objekt nášho záujmu – národnostná menšina, doteraz nebol definovaný. Nie je to však taký jednoduchý problém, ako sa zdá na prvý pohľad. Ukazuje sa totiž, že na úplnej definícii národnostnej menšiny je prakticky nemožné zhodnúť sa. Napr. OBSE pod pojmom "menšina" rozumie skupinu, ktorá čo do počtu nezaujíma dominantné postavenie v štáte. Prídanie slova "národnostná" potom znamená, že kvalifikačným kritériom delenia je slobodne zvolená národnosť, pričom tieto skupiny musia mať štátne občianstvo tej-ktorej krajiny. Preto za národnostné menšiny nie sú považovaní utečenci a migranti. Najďalej v definovaní národnostnej menšiny dospela Rada Európy, ktorá ich považuje za **oddelené a oddeľiteľné skupiny, ktoré sú jasne popisateľné a sídlia na území štátu**. Táto definícia rešpektuje i východiská OBSE.

Záverom k tejto problematike treba ešte doplniť dve dôležité skutočnosti:

- Národnostným menšinám nie je garantované právo na sebaurčenie. Ochrana týchto menšín nesmie viesť k porušeniu územnej celistvosti štátu. Čiže, priznanie práv menšinám nemôže viesť k ich oddeleniu sa od štátu okrem prípadov, keď sa tak stane s obojstranným súhlasom.
- Veľká väčšina štátov chápe priznanie práv menšinám ako priznanie individuálnych, nie kolektívnych práv. Najčastejšie sa hovorí o "právach osôb, ktoré patria k menšine", nie o právach menšiny ako kolektívu alebo spoločenstva. Tieto práva však osoby patriace k menšine môžu využívať nielen individuálne, ale aj spoločne s inými členmi menšiny.

8.3 Ochrana iných menšín

Už sme hovorili, že okrem menšín utvorených podľa politického názoru, alebo národnostných, jazykových a náboženských menšín sa vyčleňujú i ďalšie skupiny osôb, ktoré si zasluhujú osobitnú ochranu. Nikde však nie je povedané, že každá, hoci aj prirodzene vytvorená menšina, si zasluhuje osobitnú ochranu. Ak sa napríklad na Slovensko prísťahuje z obchodných dôvodov niekoľko moslimov, nikto im síce nebude zakazovať ich náboženské obrady, avšak nebudú môcť požadovať od iných (napr. od štátu), aby im vystavali mešitu, odvolávajú sa na princíp osobitnej ochrany ich náboženskej menšiny. Obdobne niekoľko príslušníkov maďarskej národnosti v inak čisto slovenskom prostredí sa musí zmieriť s tým, že vnútroštátne ani medzinárodné predpisy neprikazujú štátu zriadiť im školu s maďarským vyučovacím jazykom.

Niektorým menšinám dokonca nie sú priznané ani také práva ako ostatným. Fajčiar i nesmú v niektorých priestoroch fajčiť (márne sa budú napr. brániť, že oni nikomu fajčiť neprikazujú, ako sa teda im môže prikazovať nefajčiť), homosexuálne orientovaným ľuďom naše rodinné právo neumožňuje uzatvárať medzi sebou manželstvá a pod.

Keď sa nad tým zamyslíme, zistíme, že takéto zákazy úzko súvisia s morálkou, s hierarchiou hodnôt dobra a zla. To však ešte neznamená, že všetko je také jednoznačné, ako sa zdá na prvý pohľad. Napr. nikto nepochybuje, že treba obmedziť práva menšiny zločincov, avšak manželstvo homosexuálov by niekoho pohoršovalo viac, niekoho menej a niekomu by vôbec neprekážalo. Niet pochyb o tom, že i hierarchia hodnôt dobra a zla sa v spoločnosti vyvíja. Napríklad rasová segregácia (násilné oddelovanie života príslušníkov rôznych rás) bola v mnohých štátoch ešte nedávno spoločensky tolerovaná. Dnes, napriek odporu niektorých skupín obyvateľstva, ju medzinárodné spoločenstvo netoleruje.

Nemožno pochybovať, že je potrebné ochraňovať i niektoré ďalšie vyčlenené skupiny, najmä deti, ženy a matky, starých a chorých ľudí.

1 Ochrana detí

Detstvo má nárok na osobitnú starostlivosť, ochranu a pomoc. Štáty sú povinné takúto ochranu zabezpečiť. Je potrebné vytvoriť podmienky aj na zabezpečenie primeranej rodinnej výchovy a prístupu k vzdelaniu. Rovnosť detí narodených v manželstve i mimo manželstva sa zaručuje.

Toto sú základné zásady z **Dohovoru o právach dieťaťa**, ktorý OSN prijala v roku 1989 a ktorý je súčasťou nášho právneho poriadku. Deti sú v našej krajine chránené ustanoveniami ústavy i rodinného, pracovného a trestného práva. V ústave je výslovne povedané, že sa zaručuje osobitná ochrana detí a mladistvých. Prejavuje sa napríklad aj tým, že pri rozhodovaní súdu vo veciach, ktoré sa týkajú maloletých, sa musí vždy prihliadať k ich oprávneným záujmom. Preto pri každom rozvode manželstva, úprave práv a povinností k maloletým súd musí rozhodovať tak, aby toto rozhodnutie neškodilo deťom, prípadne im uškodilo čo najmenej. Mladiství (od 15 do 18 rokov) majú nárok na zvýšenú ochranu zdravia pri práci a na osobitné pracovné podmienky (sú sprísnené podmienky výpovede zo zamestnania a pod.). Zamestnávať deti do 15 rokov nie je možné mimo niekoľkých zákonom vymedzených prípadov, ako sú napr. určité práce v rámci vyučovacieho procesu alebo domáce práce. Deti do 15 rokov nie sú trestnoprávne zodpovedné. Manželstvo pred dovŕšením veku 18 rokov možno uzavrieť len so súhlasom súdu.

2 Ochrana žien a matiek

Z hľadiska našej témy aj ženy možno do istej miery považovať za vyčlenenú skupinu, hoci v počte obyvateľstva na zemi netvorí aritmetickú menšinu. Ochrana vyplýva z niektorých fyzických daností žien a v neposlednom rade z poslania materstva.

U týchto vyčlenených skupín sa vyžadujú ako princíp nediskriminácie, tak princíp špecifických práv. I keď to dnes znie už skoro ako rozprávka, ženy museli dlho bojovať o zrovnoprávnenie s mužmi, najmä čo sa týka politických práv. Podľa niektorých organizácií rôzne formy skrytej diskriminácie, napr. obmedzenie prístupu do zamestnania, dokonca existujú podnes.

Z kladným dokumentom OSN o právach žien je **Zmluva o politických právach žien** z roku 1955. Podľa nej štáty, ktoré zmluvu prijali, musia ženám zabezpečiť všetky základné politické práva. Ženy teda môžu voliť, byť volené a môžu zastávať všetky verejné funkcie.

Naša ústava ženám, podobne ako mladistvým, zaručuje zvýšenú ochranu zdravia pri práci a osobitné pracovné podmienky. Pod ochranou zákona sú i rodičovstvo a rodina. Matkám sa musia vytvoriť primerané podmienky na výchovu detí (poskytuje sa im napr. materská dovolenka, rodine prídavky na deti a pod.). Počas materskej dovolenky matke nemožno dať výpoveď zo zamestnania.

3 Ochrana zdravotne postihnutých a starých ľudí

Ochrana týchto vyčlenených skupín spočíva najmä v priznaní špecifických práv. Princíp nediskriminácie, predovšetkým u mentálne postihnutých spoluobčanov, totiž z logických dôvodov nemožno aplikovať absolútne. Ak takéto osoby nie sú schopné starať sa o svoje záujmy a záležitosti, súd môže rozhodnúť o pozbavení, prípadne obmedzení ich svojprávosti. Takejto osobe však súd musí ustanoviť aj opatrovníka, preto ťažko hovoriť, že osoba je diskriminovaná. Možno to hodnotiť aj tak, že súd svojím rozhodnutím práve nedostatok, ktorým mentálne retardovaná alebo psychicky chorá osoba trpí, napráva.

Zdravotne postihnutým ľuďom sa podľa ústavy poskytujú nielen zvýšená ochrana pri práci a osobitné pracovné podmienky, ale podobne ako mladiství, majú právo aj na osobitnú ochranu v pracovných vzťahoch a na pomoc v príprave na povolanie. Tak ako všetci občania, majú právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu.

Napriek tomu, čo je uvedené vyššie, máme však v ochrane zdravotne postihnutých spoluobčanov ešte čo doháňať. Vysoké obrubníky na prechodoch pre chodcov, ktoré robia problémy aj zdravým, nieto vozíčkarom, nedostatok bezbariérových bytov, prechodov, výtahov. Náš štát zatiaľ nestačí financovať všetky tieto potrebné veci, a preto pomoc môžu poskytnúť aj rôzne nevládne organizácie, fondy a nadácie, bez existencie ktorých si skutočnú demokraciu nemožno predstaviť.

4 Postavenie ťažšie rozpoznateľných menšín

Za ťažšie rozpoznateľné vyčlenené skupiny možno považovať napríklad homosexuálov, transvestitov, príslušníkov rôznych náboženských slegt, fajčiarov a pod. Miera a potreba ich ochrany, či naopak legálnej diskriminácie (páchatelia trestných činov) je rôzna a závisí od rôznych faktorov. Medzi iným od náboženských, kultúrnych, regionálnych tradícií a pod.

Postoj k týmto menšinám sa v poslednom čase rýchlo mení. V niektorých krajinách už uvažujú o legalizácii právneho inštitútu podobného manželstvu pre homosexuálov (pohlavný styk medzi dospelými homosexuálmi nie je trestný ani u nás), štát môže obmedziť činnosť len takých slegt, ktoré vyslovene nábádajú k obmedzovaniu práv iných, prípadne tieto práva priamo obmedzujú.

Vychádza sa pritom zo zásady, že sloboda a právo človeka môžu byť obmedzené len rovnakou slobodou a právom iného človeka. Inak povedané, nepripúšťa sa bezdôvodne ubližovať iným, pretože majú právo na to, aby sa im bezdôvodne neubližovalo.

RESUMÉ

12
25
57

Slobodu v krajine možno najistejšie posúdiť podľa rozsahu ochrany, ktorú zaručuje menšinám. Ochrana menšín sa postupne zvyšovala, súbežne s vývojom moderných štátov. V súčasnosti je vo všeobecnosti akceptovaný už nielen princíp nediskriminácie, ale i princíp osobitnej ochrany, to znamená, že príslušníkom menšín sa priznávajú aj zvláštne práva, ktoré väčšina nepotrebuje. Ochranu menšín, najmä národnostných a náboženských, zabezpečujú medzinárodné organizácie na ochranu ľudských práv. Prijali celý rad dokumentov, ktoré sa z veľkej väčšiny stali súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky.

OTÁZKY

- 1 Súhlasíte s tým, že jedným z princípov demokracie je princíp obmedzenej väčšiny? Ak áno, prečo? Ak nie, prečo?
- 2 Vysvetlite princíp nediskriminácie vyčlenených skupín. Ako je tento princíp zaručený v našom právnom poriadku?
- 3 Potrebujú menšiny aj ochranu systémom špecifických práv? Ak áno, ktoré menšiny, ktoré práva a prečo? Ak nie, prečo?
- 4 Možno u nás pred súdom hovoriť v jazyku národnostnej menšiny?

NÁMETY NA PRAKTICKÚ ČINNOSŤ

- 1 Podľa dokumentov Rady Európy z roku 1994 ku kampani Mládež proti rasizmu, antisemitizmu, xenofóbií a intolerancii vedie k neznášanlivosti aj život v sociálnej a kultúrnej izolácii. Ten, kto pozná len jednu kultúru, jeden politický systém alebo životný štýl, si namýšľa, že len jeho vlastný spôsob života je prirodzený a správny. Ak sa iní